

RESSENYES

Colectividades agrarias en el Alt Empordà: 1936-39

Cárdaba Carrascal, M.

Treball de recerca presentat per al programa de Doctorat d'Història de la Universitat de Girona (març 1996).

Amb aquest treball sobre col·lectivitats agràries a l'Alt Empordà durant la guerra civil de 1936-39 s'obre un nou camp en la historiografia local fins ara gairebé inèdit.

Seguint una ordenada estructuració del tema, l'autor comença descrivint el marc físic i humà dintre del qual s'emmotllaran els fets, entrant seguidament en l'enunciat del títol: les col·lectivitats agràries. Aquest apartat s'inicia amb l'exposició de les fonts emprades, que van dels arxius tant locals com de la resta de Catalunya i Espanya (entre ells l'indispensable fons de la guerra civil de Salamanca) fins a la premsa o l'enquesta oral. Un bon ventall de matèria primera per començar a feinejar.

Continua amb el procés de col·lectivització, resultat de les circumstàncies excepcionals viscudes a conseqüència de l'Alçament del 36, i la descripció sumària de cada una de les entitats de què fins avui es disposa coneixement. El capítol es clou amb unes notes sobre el funcionament d'aquestes: cultius, tecnologia, producció, sistemes de retribució de llurs membres, venda dels productes, paper de les dones, etc.

El següent capítol tracta de dues altres formes de col·lectivitats, com les que l'autor anomena "seccions de treball col·lectiu" que, a diferència de les primeres, caracteritzades per

l'autogestió, depenien d'un òrgan superior, generalment sindicat o municipalitat.

La darrera part del llibre va dedicada a exposar la seva desintegració com a resultat de la "recomposició de l'Estat", la deixadesa i anquilosament de l'organització que les patrocinava, la CNT, les divergències en el si d'aquestes col·lectivitats i el recel de bona part dels agricultors de les poblacions on estaven implantades.

El primer que cal destacar de la monografia ressenyada és l'interès que representa per a la historiografia comarcal, a l'incidir per primera vegada, com ja hem remarcat abans, en un sector fins ara gairebé desconegut. Com tota exploració en un domini verge, s'haurà de completar ampliant el camí desbrossat, polir algunes arestes interpretatives i aprofundir en alguns aspectes més superficials.

Contràriament al que sol creure's i malgrat la creixent proliferació d'articles de caire històric, la feina de l'historiador no és fàcil. Ha de començar pel domini de la corresponent metodologia i aplicar-la correctament, tant en la recollida i interpretació de les fonts, com en la subsegüent labor de reconstrucció i síntesi. En el nostre cas concret, a més de l'escassetat de documentació (no sols desconexem el nombre real de col·lectivitats existents, a l'Alt Empordà, sinó que d'algunes d'elles no en resta quasi cap testimoni) és qüestionable la fiabilitat almenys d'algunes fonts. Vegem, com exemple, el cens de camperols corresponent a l'any 1935: a Castelló d'Empúries, un dels pobles més grans i més densament agraritzats de

la comarca, només s'anoten 19 jornalers, mentre Roses, amb població semblant, però poble de pescadors, se n'inscriuen 191. Més encara: a Castelló d'Empúries, el total de camperols (jornalers, petits propietaris, arrendataris i parcers) suma 75 persones actives, mentre Roses apareix amb 948. Tals incongruències sols s'expliquen considerant com es feien les estadístiques, la major part de les vegades a través dels buròcrates locals i "a ull".

De manera semblant s'han de passar pel sedàs de la crítica i la confrontació de dades les informacions procedents per via oral, tant per llur distància en el temps com pel subjectivisme protagonista del narrador.

Finalment caldria evitar generalitzacions del tipus: "...los campeonos de la comarca, lejos de permanecer impasibles ante la revolución habían tomado parte en la misma formando en los comités locales". Generalitzacions que poden portar-nos a una visió unidimensional del passat, ja que dels camperols —com dels no camperols— uns acceptaren els fets revolucionaris, altres els rebutjaren i altres finalment, potser la majoria, es mantingueren a l'expectativa dels que no veuen les coses clares.

Una altra consideració a fer és que la realitat de les col·lectivitzacions agràries de 1936-39, resta incompleta si ens limitem a mostrar només la cara idealitzada del "nou ordre social", marginant els actes d'apropiació dels béns aliens, moltes vegades acompanyats de l'empresonament, l'exili o la liquidació dels antics possessors.

Així i tot no hi ha dubte que el treball ressenyat ha de considerar-se

com una valuosa aportació tant per la novetat del tema, com pel volum de dades recollides o per la pacient tasca d'investigació que significa el seu basament documental. Hem d'esperar que, seguint el camí iniciat, l'autor pugui, en el futur, completar el contingut de la present monografia i centrar-lo millor dintre del marc del moment històric en què esdevingué.

A. Compte

La conversió dels jueus de Castelló d'Empúries

Miquel Pujol Canelles

Figueres. Ajuntament de Castelló d'Empúries, 1997.

1 vol, 24 x 16,5 cm, 272 pàgs.

Els darrers anys, la història dels jueus a Catalunya s'ha vist considerablement millorada amb l'aparició de nombroses monografies que han vingut a completar el material historiogràfic de què disposàvem i, al mateix temps, aprofundir en nous aspectes fins ara mal o insuficientment coneguts.

Amb referència al call de Castelló d'Empúries, el més important de les comarques gironines després del de la capital, millor que d'enriquiment d'uns coneixements previs, hauríem de parlar, però, d'exhumació d'un passat del qual no en sabíem gairebé res. Empresa més meritòria per tractar-se d'una aljama situada en una unitat politicoadministrativa —el comptat d'Empúries— que durant tota l'edat mitjana i més enllà, conservà una notable autonomia davant dels altres dominis dels comtes-reis.

Aquest ha estat el treball portat a cap per Mn. Miquel Pujol, primer a través de la comunicació a les "Jornades d'història dels jueus a Catalunya", celebrades a Girona l'any 1987: "Els jueus de Castelló d'Empúries"; més endavant, amb dos estudis puntuals, "La designació de secretari a l'aljama de Castelló d'Empúries" i "Sinagogues medievals de Castelló d'Empúries", publicats als *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (núm. 24, a 1991) i finalment el llibre objecte de la present nota bibliogràfica.

La conversió dels jueus de Castelló d'Empúries no es limita a analitzar amb tot detall la cerimònia religiosa –memorable esdeveniment tant pels mateixos jueus com per la resta dels habitants de la vila empordanesa dintre la qual conviuen– sinó que, transcendent el títol, ens acosta al que fou el call castellaní des dels primers documents coneguts i, sobretot, ens ofereix una acurada reconstrucció de l'ambient històric de dit call durant els anys a l'entorn del fet que dóna lloc al nom del llibre.

L'obra comença amb uns capítols introductoris que, al mateix temps que ens ajuden a comprendre el que representarà la conversió massiva de 1417, ens dibuixen una visió panoràmica de l'aljama durant l'època d'esplendor, estesa des de la segona meitat del segle XIII als darrers decennis del següent, així com el començament de la davallada. Una aljama ben delimitada per l'autor en el flanc oriental del puig del Mercadal, amb la sinagoga –també correctament ubicada per Mn. Miquel Pujol– i un extens radi d'influències –a través del crèdit, de manera especial– que ultrapassava

les fronteres del comtat, per arribar fins als voltants de Banyoles o de les terres rosselloneses. De la seva importància en poden donar fer els 888 contractes de préstec realitzats en un sol any, el 1397.

L'àmbit econòmic –que no es limita, ni molt menys, a l'activitat creditícia– s'uneix a altres aspectes de la vida del call, com el cultural, per acabar plantejant-se si els vincles entre els jueus i cristians castellanins conformaven una autèntica convivència o no passaven de mera coexistència.

Ja dintre del motiu principal del llibre, s'analitzen els avalots de 1391 i la seva moderada repercussió a l'aljama castellanina, per entrar al segle XV, el moment clau de les conversions, preparades per la famosa disputa de Tortosa (1413-1414) i, especialment per la constitució apostòlica *Etsi doctoris gentium*, que venia a renovar, amb més contundència si cap, les anteriors ordinacions restrictives. La conseqüència, gairebé inevitable, d'aquesta pressió, foren les conversions, de manera particular a partir de 1415.

En sengles capítols se'ns descriuen, una a una, les conversions personals des de dit any fins al 1433, per arribar a la gran cerimònia massiva del 18 de febrer de 1417, amb més d'un centenar de jueus i jueves cristianitzats.

Les conversions donen motiu a l'autor, a més a més, per presentar diferents aspectes de la vida dels conversos castellanins, començant pels oficis i professions, moviments migratoris, béns immobles, costums jurídics, onomàstica, llengua, etc., i acabar, en el darrer capítol, sobre la situació de l'aljama –és a dir, el

col·lectiu de jueus no convertits que encara restaven a Castelló— durant i després de les conversions.

Com és habitual en les altres obres de Mn. Miquel Pujol, el primer tret a remarcar, és la manera rigorosa amb què tracta el material documental, així com el sòlid bagatge metodològic de què disposa com a base, indispensables, una i altra pel tractament d'unes fonts no gens fàcils de manejar ni d'interpretar, com són els protocols notariaus corresponents a les dates i temes estudiats. La seva paciència, meticulositat i honradesa professional queden plasmades, entre altres detalls, en les més de mil tres-cents notes marginals que remetien a les fonts utilitzades o aclaren conceptes.

El fet de tractar-se d'una obra, diguem-ne d'erudició, no representa cap obstacle per atraure de seguida l'interès del lector, conseqüència, sens dubte, d'una correcció i fluïdesa d'estil que la converteixen, al mateix temps en un excel·lent llibre de divulgació.

Contribueix a dita finalitat la manera com sap crear al voltant d'un motiu aparentment minoritari i poc vistós —la conversió dels jueus— l'apropiada ambientació històrica —hàbitat, treball, cultura, costums— que ens ajuda a comprendre'l.

Ens agradaria que l'autor, que amb els treballs mencionats i sobretot amb el llibre que comentem ha fet una aportació tan fonamental pel coneixement del call castellaní i els seus habitants, donés un pas més i ens pogués oferir aviat la història definitiva —amb la relativitat que pels historiadors impliquen els dos conceptes— dels jueus castellanins que tots esperem.

A. Compte

Pous i Pagès. Vida i obra

M. Àngels Bosch i Castelló

Ed. Institut d'Estudis Empordanesos - Col·lecció Monografies Empordaneses, núm. 3, 1a edició, Figueres 1997

El llibre *Josep Pous i Pagès. Vida i obra* és el nucli central d'una extensa i documentada tesi doctoral de la qual és autora la figuerenca M. Àngels Bosch, i que, sense cap mena de dubte, és l'estudi més seriós i aprofundit que s'hagi fet mai sobre aquest personatge empordanès tan singular. La recuperació de la figura de Pous i Pagès, mereixedora de sortir de l'oblit en què les circumstàncies polítiques l'havien arraconat, es fa en aquest treball mitjançant l'estudi minuciós de la seva biografia difícil —per naturalesa i per les circumstàncies històriques que va viure— i també amb un estudi dels aspectes més destacats de la seva activitat: l'home de teatre, el narrador i periodista i el polític. L'abundant documentació referenciada i l'epistolari que s'hi troba són un motiu addicional de curiositat.

L'interès i la qualitat indiscutible de l'obra va impulsar l'Institut d'Estudis Empordanesos a realitzar-ne l'edició i la seva posterior presentació pública i solemne a Figueres i a Barcelona. Amb això queda prou evident quin és el judici crític que mereix aquest treball per a l'Institut. No obstant això, hem volgut deixar constància d'aquesta referència bibliogràfica en els nostres *Annals*.

I.E.E.

La vila de Roses (segles XIV-XVI)

Marcel Pujol i Hamelink

Brau Edicions-Ajuntament de Roses,
1997, 222 p.

Aquesta obra, relativa a la història de la vila baixmedieval de Roses, té com a principal suport documental les capbreuacions dels anys 1304, 1361, 1500, 1551 i 1565, tema de l'autor per a la seva memòria de magister en arxivística per la Universitat de Girona.

Marcel Pujol descriu els capbreus, exposa les limitacions d'aquesta documentació i analitza els principals problemes interpretatius. L'aportació més important de l'obra és la reconstrucció de la trama urbana de la vila baixmedieval, així com el territori periurbà. En aquest sentit, el treball de Pujol dona suficients proves per situar l'últim dels eixamples del recinte emmurallat cap a la segona meitat del segle XIII. També fa palesa una clara zonificació de l'espai. Cal considerar notable la seva interpretació de la seqüència evolutiva de la vila a partir de la "fossilització" dels tipus de fiscalitat.

Cal fer esment de la valoració feta sobre els efectes de la pesta negra de mitjan segle XIV i la incidència d'aquesta tenint present el seu paper de principal port del comtat d'Empúries. Precisament, en el moment en què l'autor entra en temes d'anàlisi demogràfica, introdueix la hipòtesi que la recuperació de població es donaria a partir d'un procés migratori originari des de l'espai rural immediat.

Tal i com reconeix l'autor, el tema estudiat obre nous camins de recerca, cosa que esperem en els seus pròxims treballs.

Pablo de la Fuente

Arrels clàssiques de la cuina de la Catalunya vella: d'Apici (segle I) a Josep Pla (segle XX)

Anna Pujol i Puigvehí

Icaria Editorial. Barcelona. 1a edició
desembre 1997.

Curiós i interessant llibre que va presentar, amb motiu de l'any Pla, l'arqueòloga figuerenca Dra. Anna Pujol i Puigvehí en aquesta nova faceta de la seva activitat científica i investigadora, dirigida a l'estudi de la història de l'alimentació i la cuina a la Catalunya antiga, aspectes importantíssims del nostre passat sobre el qual s'ha especulat molt, però mancat encara d'aportacions rigoroses fetes amb criteris historiogràfics fiables com és la que aplega el llibre que comentem.

L'obra, escrita amb estructura contrapuntística, compara en certa manera moltes de les receptes contingudes en el llibre *De re coquinaria* del romà Apici amb alguns dels textos sobre cuina catalana o més concretament empordanesa, que amb precisió absoluta va deixar-nos Josep Pla repartits en la seva obra, sobretot en el volunt titulat *El que hem menjat*. Ambdós autors són cronistes excepcionals d'aquest capítol tan important de la quotidianitat que passa forçosament pels fogons i que dona testimoni dels hàbits alimentaris de determinats segments socials en un moment precís de la història.

La tesi del llibre d'Anna Pujol no és altra que demostrar que la cuina romana, amb tots els matisos que es vulgui, es troba de forma indiscutible en les arrels de la cuina tradicionalment practicada fins fa ben poc, fins i tot encara ara, a la Catalunya vella. Nombroses receptes

d'Apici avalen aquesta tesi com per exemple la utilització de fruits a la cuina i la tendència a combinar sabors aparentment discordants, pràctica que té el seu màxim exponent en la cuina de l'agredolç, la realització de plats amb peix i carn, ara tan de moda, la cultura de les salaons fortament arrelada a la nostra comarca i molts altres paral·lelismes que de forma sorprenent van desfilar pels diversos capítols del llibre estructurat com un menú receptari tradicional, sense ser-ho en absolut.

Però la historiadora empordanesa en el seu llibre ens demostra altres coses a més d'aquestes curioses coincidències o millor supervivències culinàries i és la indiscutible personalitat gastronòmica de l'Empordà, fruit no de la casualitat sinó de la circumstància, que assenyala l'autora, de ser la comarca que millor ha conservat el llegat cultural clàssic tot i haver integrat canvis de comportament, productes i tècniques derivats de l'evolució i el progrés que han anat enriquint aquella primitiva tradició d'arrel romana.

El llibre no és tan sols un receptari insòlit, que també ho és, sinó un document inapreciable per a conèixer la cuina que practicaven i consumien els romans rics i poderosos —complicada, carregada d'espècies, exòtica—, de la qual va deixar testimoni Apici, però també altres escriptors que ens recorda l'autora amb cites literalment saboroses com les que fa de Marcial, Petroni i Juvenal. Una anàlisi pacient i una tria acuradíssima de les receptes posa en evidència que per damunt de les diferències formals entre la cuina fastuosa dels romans de les classes dominants i la cuina comarcal de la Catalunya vella —no deformada per

llargues permanències de la cultura islàmica— hi ha una unitat de fons, determinada pels productes bàsics però també per la forma amb què es combinen i s'aparellen sabors i aliments, que ha arribat fins als nostres dies. Podríem dir que són les mateixes diferències i similituds que pot haver-hi entre els dos autors que Anna Pujol fa protagonistes de l'obra: Apici refinat, pròdig, desmesurat, extravagant i el nostre Josep Pla partidari de la cuina pagesa i marinera, estalviador, murri i pragmàtic.

Aquesta és l'obra d'una arqueòloga que ha anat rigorosament a les fonts, com correspon a una professional de la història, però és també l'obra d'una persona apassionada per la cuina i els seus aspectes culturals, d'una sensibilitat que sobrepassa els límits estrictes del fet culinari per endinsar-se en les repercussions que aquest té en la identitat dels pobles. Història, gastronomia i cultura del gust es combinen sàviament en aquestes pàgines.

L'obra està prologada precisament per Narcís Comadira que a la seva condició de poeta uneix la de ser un degustador sensible i impenitent de la nostra cuina, el qual assenyala encertadament que la recerca d'aquestes similituds entre la cuina romana i la nostra cuina tradicional pot ésser alhora una tasca "divertida i apassionant". Dos sentiments que sincerament crec que desperta la lectura atenta de l'obra d'Anna Pujol, amb l'avantatge afegit que tanmateix permet al lector curiós de l'art de les cassoles, intentar la realització casolana d'algunes d'aquestes excepcionals receptes de la Roma antiga.

E.P.V.

Visió de la cultura popular en l'obra de Carles Bosch de la Trinxeria (1831-1897)

Pep Vila

Institut d'Estudis Empordanesos

Ajuntament de la Jonquera

Patronat Francesc Eiximenis, 1997

Fa temps que Pep Vila es dedica a estudiar autors, obres, edicions i publicacions de tots els gèneres; sobresurten els seus treballs sobre teatre, centre de les seves investigacions són els segles XVII, XVIII i XIX, època especialment menystinguda pels teòrics i erudits de la literatura catalana. És per això que té més mèrit la tasca rigorosa i reivindicativa de Vila.

Aquesta aproximació biogràfica i ideològica a Carles Bosch de la Trinxeria és també un exemple de com encaixen els nostres autors cultes del XIX dins la idea, tan indefinible i tan pròpia dels romàntics, de "cultura popular".

El títol del llibre és ben explícit, permet a Pep Vila iniciar l'obra amb una extensa introducció sobre cultura popular i tradicional, ideari, esbós biogràfic de Bosch de la Trinxeria, costumisme, excursionisme, vida familiar, cultura camperola: festes, aplecs, mercats, balls, etc. Tot plegat amb la intenció de fer una narrativa viscuda i alhora deixar-ne testimoni per part de Bosch i de tants altres autors anomenats "ruralistes". Segons Pep Vila, podem qualificar De la Trinxeria com un bon narrador i descriptor de tot el que viu, a l'estil de Josep Pla en aquest segle; per cert, les cites elogioses de Pla sobre *Quaderns d'un excursionista* són triades per Vila en

més d'una ocasió. La intenció de descriure i valorar aquest món permet interpretar el temor de Bosch –i de Pla– que aquesta cultura no perviurà gaire temps.

La segona part del llibre: "Bosch de la Trinxeria i la cultura popular" és una anàlisi des de les novel·les de Bosch on observem amb precisió els valors que més admirava. Les cites contingudes i precises estan relacionades per temes, això aporta un ordre didàctic clar; s'hi percep el vessant de professor de Pep Vila.

"La llengua, els mots, els homes" és el títol del tercer i darrer apartat del treball. Vila demostra l'interès i dedicació de Bosch com a filòleg. La insistència en l'ús literari de la llengua catalana, la vàlua del "dialecte empordanès", com l'anomenava Bosch, per a la literatura i la necessitat d'usar-lo per a tot tipus de creació són temes explicats i argumentats amb cites per Vila.

El seguiment i estudi de l'epistolari de Bosch amb Narcís Oller, Josep Yxart; els articles que va escriure sobre el tema lingüístic, fan d'aquesta tercera part un exhaustiu i rigorós treball d'investigació. Vila el presenta com un inici del que seria interessant que continuessin lexicòlegs i filòlegs.

Al marge de la insistència de Bosch de la Trinxeria sobre l'ús del català escrit, veiem també la condemna encesa dels catalans que només "parlen" la seva llengua i escriuen en castellà o en francès. La crida de Bosch a favor de normalitzar i codificar el català escrit apareix en els pròlegs –sempre teòrics i

didàctics— de les novel·les *Lena* i *L'hereu Noradell*, a part dels articles; com molt bé afirma Pep Vila, Bosch coneixia perfectament les posicions sobre la codificació de la llengua escrita, tant d'autors contemporanis com anteriors; esmenta i admira els pioners, des d'Aribau fins a Oller, també els autors de gramàtiques i diccionaris: Labèrnia, Ballot, etc.

Vila remarca la indignació de Bosch envers aquells escriptors que reivindiquen la cultura pròpia en castellà, fet corrent al segle XIX. Cal insistir també en l'agudesia i la capacitat d'observació sobre usos lingüístics de Bosch, en molts articles argumenta el desconeixement del castellà per part de la majoria de la població del seu temps, sobretot a les contrades on ell vivia.

Pep Vila exposa, finalment, un resum de conclusions sobre l'autor; sobresurt la consideració de Bosch de la Trinxeria com un iniciador d'un corrent de prosa en català que ha tingut, i té, magnífics continuadors, mestres de la descripció i creadors-enriquidors del llenguatge: Vilanova, Ruyra, Pla.

Clou aquesta obra l'apèndix "Misteris", cent cinquanta-set notes explicatives i la documentada bibliografia que Vila adjunta a aquest treball.

Ens trobem davant d'un estudi significatiu i molt útil per a la interpretació del conjunt de l'obra, l'època i la vida de Carles Bosch de la Trinxeria. Excel·lent model de treball, modern i precís que voldríem que es repetís en altres autors.

Lourdes Torner

Les escoles de les Escaules i Boadella d'Empordà A l'escola falta gent!

*Pere Salvatella i Armengol
Núria Trobajo i Pujadas*
Boadella d'Empordà
Ajuntament de Boadella d'Empordà
1998, 85 pàg.

Els autors, en Pere Salvatella i la Núria Trobajo tots dos mestres de l'escola de Boadella, ens expliquen ja des d'un bon principi i en la introducció del seu treball les principals motivacions que han impulsat a aquest estudi. Les seves intencions no són simplement les de fer un llibre d'història, sinó que han volgut anar més enllà recollint totes aquelles activitats, anècdotes i vivències que constitueixen una part del record escolar de les dues institucions entre els habitants d'ambdós pobles i alhora oferir un testimoni de primera mà de l'etapa actual dins de la història de l'escola.

L'obra s'ha estructurat a partir de dos blocs ben diferenciats. Per una banda, el primer bloc que ressegueix d'una manera general l'evolució de la institució escolar en els municipis de les Escaules i Boadella des del segle passat fins als nostres dies, a partir dels records i vivències extretes de la memòria coactiva d'alguns exalumnes i antics mestres, en alguns casos, i en d'altres, reconstruïts a partir dels documents oficials de diferents arxius institucionals de metodologia i els canvis soferts en el sistema educatiu. I per a l'altra, un segon bloc, on sota el títol "L'escola és de tots" s'ha volgut recollir tot un seguit d'aportacions de diferents persones vinculades d'una o altra manera en aquesta vida escolar.

El primer s'ha dividit, alhora, en capítols que de manera acurada i correlativa va desgranant la vida escolar dels dos pobles en el període abans mencionat. Es comença per fer un repàs a la vida escolar dels municipis abans de l'any 1927, marcada sens dubte per la inestabilitat en la ubicació dels edificis i en la precarietat de les instal·lacions. Segueix amb una anàlisi de la història escolar a partir de l'any 1928, data molt significativa per a ambdues institucions, perquè significà la definitiva construcció i ubicació dels edificis i el que va representar per a la història de la institució. Per acabar aquest bloc, es fa referència a la dinàmica escolar i al sistema pedagògic desenvolupat per l'escola recentment.

Aquest darrer sistema, l'actual, basat en els projectes, organitza la dinàmica escolar a partir de l'interès i les motivacions dels mateixos alumnes per algun tema. Partint d'aquestes propostes, l'escola ha organitzat tres projectes clau: el de catalanització i retolació dels noms dels carrers, el de Mallorca i el de la gent gran i que s'expliquen de manera detallada en el capítol corresponent. Aquest tipus de formació, com molt bé diu Salomó Marqués en el pròleg, té un valor afegit: el de permetre als escolars conèixer i estimar el seu poble i alhora implicar el poble en la vida escolar. Propostes d'aquesta mena són un exemple ben clar de la continuïtat de l'acció renovadora iniciada en les escoles rurals dels nostres pobles a les darreries del segle XX i que entronquen perfectament amb l'obra d'aquells mestres renovadors de començament de segle que tant de renom van donar a la comarca: Marià Pujolar, Gregori Artiza, Antoni Balmaña... entre d'altres.

El segon bloc, amb un únic capítol, recull de manera significativa aportacions de diverses persones vinculades d'una manera o una altra amb la realitat de la vida escolar d'aquests dos pobles; pares i mares d'alumnes, alumnes d'etapes anteriors i exalumnes de l'etapa actual, que reflexionen o valoren sobre el seu pas o relació amb la institució motiu del treball.

Aquest llibre, i sobretot l'última part, tant la dedicada a analitzar el sistema educatiu més recent de l'escola, com el del capítol que recull les diferents valoracions relacionades amb l'escola, ens aporta una valuosa informació sobre les mentalitats i els sistemes pedagògics, molt difícilment trobable en la documentació oficial, i que amb el pas del temps esdevindrà un material històric precíoc de primer ordre que permetrà a futurs historiadors de l'educació saber què es feia i com es treballava a l'escola pública d'àmbit rural, en aquest cas, a la de Boadella.

Joan Serra i Peral

Maçanet de Cabrenys

Pere Roura i Sabà

Girona, Caixa d'Estalvis Provincial-Diputació de Girona, 1998.

96 pàgs., 20 x 20 cm. Quaderns de la Revista de Girona (núm. 71).

Excel·lent monografia local de caire divulgatiu que ve a representar, per una banda, la recopilació dels nombrosos articles que l'autor ha anat publicant des de fa una dècada a diferents publicacions (*Annals de l'IEE*, *El Tap de Suro* d'Agullana, i,

sobretot, les seves nombroses col·laboracions als programes de festes d'aquest poble), a part de l'aportació de nova informació i dades inèdites, sempre fruit de la recerca històrica. Basant-se de manera especial en la documentació que aplega l'arxiu municipal d'aquest municipi altempordanès, –de manera pacient i altruista inventariat pel Sr. Rafel Sot i Delclós– i en una bona munió d'hores esmerçades en un buidatge de la notaria de Maçanet de Cabrenys i de Figueres de l'Arxiu Històric de Girona, a més de nombroses consultes fetes als fons dels arxius Diocesà i de la Catedral de Girona, l'autor ha sabut donar bona resposta als trenta-set capítols, sis apèndixs i un resum cronològic que componen el volum.

La metodologia de la presentació és simple: de manera cronològica descriu els esdeveniments més destacats de la població i els emmarca en el context general de les diferents etapes històriques, per tal que el lector es faci una idea més clara del moment, per després passar a uns capítols temàtics, tot presentat amb una redacció fluida i entenedora. El text ve il·lustrat amb un gran nombre de fotografies, antigues i modernes, que per si soles constitueixen una història gràfica. El cos principal del llibre està constituït pels capítols dedicats al passat més recent, segles XIX i XX, ja que constitueixen una de les normes establertes pels editors, i que alhora dóna unitat a la resta de llibres de la col·lecció. Durant molt de temps, l'explotació forestal del suro, el contraban amb el Vallespir per raó de proximitat, el carbó vegetal i el ferro foren les bases de subsistència dels maçanetencs, que més endavant passaren a ocupar-se en la fabricació de pipes i en mines de

sabonet transformadores de talc. La població va arribar a sumar al voltant de dues mil persones l'any 1860, i actualment no arriba a les set-centes empadronades, encara que el turisme de segona residència i, sobretot, l'acabament recent de la carretera de Costoja obra l'esperança que aquests pobles de l'Albera tinguin una porta oberta al desenvolupament.

La bona acollida del públic el dia de la presentació és una mostra de l'interès dels maçanetencs per conèixer la seva història. Obres com la que ressenyem, fetes amb la col·laboració de nombrosos maçanetencs (només cal mirar el llistat d'agraïments del final del volum) i per a ells són un exemple del dinamisme del teixit social; la seva àmplia acceptació és la mostra de l'assoliment dels seus objectius.

Èrika Serna

Siurana d'Empordà

Egea i Codina, Antoni;
Pujol i Fabrelles, David
Girona: Diputació, la Caixa, 1998
96 pàg. Quaderns de la Revista, 76.

La paciència investigadora d'Antoni Egea –“arqueòleg” de la història medieval de la nostra comarca– i el dinamisme emprenedor de David Pujol –licenciat en Ciències de l'Educació i “agitador” cultural des de la seva condició de mestre rural– s'han conjuminat per concretar la publicació del setè –no és un error– llibre sobre Siurana d'Empordà. Tant Egea com Pujol ja havien publicat treballs anteriors relatius a la història d'aquest poble, però no han caigut en

la temptació de fer una simple síntesi, emparats en l'estructura rígida de la col·lecció de monografies dels Quaderns de la Revista de Girona. Han aportat, tot i ser un llibre de divulgació, dades producte de noves investigacions, amb alguna troballa ben interessant, com ara un text de l'Arxiu Municipal del poble, datat l'any 1923 (temps de la Dictadura de Primo de Rivera), en què el General Governador de Girona amonesta l'alcalde perquè accepta "partes" de la mestra redactats en català i que duen un segell també escrit en català.

Metodològicament, han optat per una columna vertebral del llibre basada en el seguiment d'un fil cronològic, però amb freqüents "interrupcions" per inserir, a tall de falques estratègicament ubicades, estudis monogràfics sobre aspectes diversos de la història de Siurana: urbanisme, demografia, cultura. Les fotografies són sempre un complement indispensable en un llibre de divulgació i en el que ressenyem en trobem de remarcables: unes, procedents d'arxius de particulars; altres, esplèndides, sorgides de la càmera i la imaginació d'Ernest Costa.

L'essdevenir històric de Siurana desfila pel llibre sense que els autors "oblidin" cap període de la vida del poble, des de les referències a jaciments prehistòrics fins a les dificultats actuals –demogràfiques, de serveis– que pateix la vila; però es detenen en la puixança medieval de Siurana, exemplificada en la construcció d'un important castell (documentat des de 1231), i recorden que la Siurana medieval ostenta l'honor de figurar dues vegades en la *Crònica* de Ramon Muntaner, a redós de l'existència d'una presó, on es va tancar Carles el Coix, fill del futur

rei de Sicília. Després, es fan ressò dels efectes de la davallada –general a tot el Principat– del segle XV al XVIII, que culminà, en temps de la Guerra Gran, amb l'ocupació francesa del poble durant tot un any i la fugida de molts vilatans. Siurana va entrar a l'època contemporània consolidant el procés de ruralització que l'ha conduït a ser el poble eminentment agrícola que és avui. Una de les singularitats de Siurana que es destaquen en el llibre, amb notable encert i sensibilitat de part dels autors, és el baix nivell de violència, en relació amb el context general, amb què es va viure al poble la Guerra Civil (1936-39) i els primers anys del franquisme. De la guerra fratricida del 1936-39, s'esmenta la discreció i calma amb què va actuar el Comitè Antifeixista, malgrat que va exigir diners a les dues famílies més riques del poble (els Almeda i els Vilaplana) per tal d'instal·lar l'enllumenat elèctric al poble. Fins i tot van amagar el capellà per evitar l'acció de comitès foranis molt violents, com el d'Orriols. Dels primers temps del franquisme, tot i que Siurana patí amb escreix els mals generals del país –presó per als components del comitè republicà, repressió, fam, misèria–, els autors ressalten que el període se saldà sense que cap veí de Siurana fos víctima dels escamots d'afusellament. El recorregut històric acaba amb referències a millores urbanístiques bàsiques que arriben al poble als anys seixanta –instal·lació del telèfon, la xarxa d'aigua corrent i clavegueram, etc.–, i es clou amb una radiografia del present més immediat, que és una mostra de l'honestedat intel·lectual d'Egea i Pujol, ben lluny de qualsevol panegíric: "L'estancament que pateix Siurana dificulta molt el manteniment dels seus serveis,

de tal manera que en aquests últims temps el poble s'ha quedat sense fleca, que era l'única botiga que hi havia. El bar del Centre Social, que només obre els dies de festa va fent la viu-viu. L'escola, amb menys d'una desena d'alumnes, no té tampoc un futur gaire falaguer", escriuen.

En definitiva, el llibre d'Antoni Egea i David Pujol compleix fidelment un dels objectius que s'ha de fixar un treball d'història segons el mestre Pierre Vilar: "vulgaritzar sense rebaixar".

Francesc Canet

La Ciutadella de Roses

C. Díaz, H. Palou i A.M. Puig
Quaderns de la Revista de Girona,
núm. 77, Sèrie Guies (núm. 33).
Diputació de Girona -
Caixa de Girona, juliol 1998

El dia 10 d'agost va ser presentat, en un acte celebrat a la sala de plens de l'Ajuntament de la vila, el llibre *La Ciutadella de Roses*, un nou volum de la sèrie de Guies dels Quaderns de la Revista de Girona, editat per la Diputació de Girona i la Caixa de Girona.

L'aparició d'aquest llibre és un esdeveniment que cal ser considerat dins un període de bonança pel que fa al coneixement i la difusió del passat de la vila de Roses. Efectivament, d'un temps ençà, la bibliografia de temàtica històrica sobre aquesta vila altempordanesa s'ha vist enriquida amb diferents estudis, articles i treballs que han contribuït a conèixer millor aspectes i etapes de la seva evolució històrica que, fins al moment, no havien estat

objecte d'atenció. Atès el protagonisme que des de sempre ha tingut la Rhode grega, a poc a poc van sortint a la llum altres treballs que ens proporcionen les eines necessàries per reconstruir la Roses d'època medieval i moderna.

Com és l'habitual quan ens arriba a les mans un llibre nou, de manera inconscient, el primer cop d'ull fixa l'atenció en el títol i, a continuació, en l'índex. Amb aquesta primera acció el que pretenem és fer-nos una idea del contingut, conèixer quin és el tema i la manera de tractar-lo; en definitiva, saber de què va el llibre. En el cas de *La Ciutadella de Roses*, la confrontació entre el títol i els capítols en què es desgrana el contingut evidencia una certa indefinició pel que fa als objectius dels autors en el moment de concebre l'obra. No queda clar si és una obra, tal com es desprèn del títol, que se centra en la fortalesa militar fent, al mateix temps, un examen detallat de l'ocupació d'aquest paratge en fases precedents. O bé, és una història general de Roses, des de l'època antiga fins a l'època contemporània, que se serveix de la Ciutadella com a vehicle per vertebrar els continguts.

L'obra s'estructura en tres grans apartats que es corresponen amb l'aportació individual de cadascun dels signants. L'autora del primer bloc (capítols 1-11) és Anna Maria Puig i fa referència als períodes grec, romà i visigot. Hug Palou ha estat l'encarregat de descriure l'època medieval (capítols 12-22) i els orígens de l'actual nucli urbà en relació amb la decadència de la fortalesa (capítols 36 i 37). Finalment, la part que tracta sobre la Ciutadella moderna (capítols 23-35) és obra de Carlos Díaz.

Així, reunits en un únic suport, es presenta el contingut de diferents treballs i articles divulgats a títol individual pels autors en revistes de difusió especialitzada i altres publicacions.

Els capítols que fan referència a les etapes més reculades del jaciment situat al mateix territori que la Ciutadella recullen informacions àmpliament difoses sobre la Rhode grega i el seu origen, així com el que es coneix de l'època romana. La part que tracta el període visigòtic és la més nova ja que presenta, de manera resumida, els resultats de les campanyes arqueològiques portades a terme en la dècada dels 90. Aquests treballs, realitzats a diferents punts del jaciment situat a l'interior de la Ciutadella, han estat molt positius i sobre la base de les noves informacions obtingudes s'han pogut formular diverses hipòtesis de treball i obrir línies d'investigació. Es fan necessàries l'ampliació de la zona d'intervenció arqueològica i la continuació dels treballs per acumular més arguments i proves que permetin afirmar el que són indicis.

El text continua amb el bloc sobre el període medieval. En aquest cas, l'autor estructura la seva aportació amb una primera part a on s'explica l'evolució del nucli medieval, que posteriorment es veurà envoltat per la Ciutadella, i fa extrapolacions d'alguns jaciments coneguts localitzats a la part muntanyosa del terme municipal. Els nou capítols restants parlen de temes puntuals que configuren un mosaic on tenen cabuda assumptes de caire quotidià, com la pesca o les fires i el mercat, qüestions jurídiques com la complicada explicació sobre la jurisdicció compartida o els drets de castell, i altres

aspectes socials i històrics que, en conjunt, varen determinar l'evolució de la comunitat de la Roses del segle X al segle XV.

A continuació, i fent honor al títol de la guia, se succeeixen els capítols que tracten sobre la Ciutadella i el marc històric peninsular en el qual té lloc la construcció de la Ciutadella. També es descriu el monument i el procés de bastiment, així com es fa un repàs a diferents esdeveniments històrics de caràcter bèl·lic que varen determinar l'evolució de la fortalesa fins al seu abandonament.

A manera de cloenda, als dos darrers capítols es parla dels orígens urbanístics de l'actual nucli urbà i dels darrers esdeveniments i conflictes legals que varen marcar el final de la Ciutadella com a recinte militar i la seva posterior conversió en espai públic.

Al llarg de tot el llibre, els autors han atorgat a la Ciutadella el paper protagonista i l'utilitzen per vertebrar un discurs que vol ser una síntesi de la història de Roses. Tanmateix, en vista de les necessitats argumentatives que exigeix una rigorositat expositiva, no es pot evitar traspasar, encara que només sigui de manera puntual, el recinte fortificat del segle XVI. I és que la realitat historicoarqueològica sobre el passat de la vila de Roses topa amb la utilització d'aquest monument com a fil conductor i eix de l'exposició perquè, en definitiva, la història de la Ciutadella no és la història de Roses.

L'acceptació de la idea que la història de Roses no és només el que es constata a l'interior del recinte fortificat modern és una reflexió necessària si es vol arribar a una interpretació global de l'evolució i el procés de for-

mació d'aquesta comunitat. Així, no hi ha el risc d'ometre, per exemple, les informacions sobre el període prehistòric i les diferents mostres de la cultura megalítica que, per quantitat, qualitat i diversitat tipològica, ens parlen d'una etapa fonamental de la història d'aquest territori; o, en l'altre extrem, deixar fora d'anàlisi els esdeveniments que han caracteritzat els darrers cent anys d'aquesta població i que són cabdals per entendre l'avui.

Com ja hem dit, aquesta guia és una obra que enllaça l'aportació individualitzada de cadascun dels tres autors que tracten els diferents aspectes segons la seva especialització. Aquesta endogàmia, però, no es beneficia d'un procés de revisió, de contrastació, o fins i tot de confrontació de dades a partir dels nous treballs que han aparegut i han d'aparèixer sobre la mateixa temàtica. Es pot dir que les circumstàncies varen precipitar l'aparició d'aquesta guia i es va malbaratar així l'oportunitat de treure al mercat un producte amb caràcter de compendi on el resultat final fos fruit d'una revisió de la bibliografia més recent sobre el tema. Roses i el seu passat llunyà i recent dóna per a molt més i la revisió de totes les dades i informacions

acumulades fins avui sobre les fases que configuren la seva història és un projecte important que, probablement, no encaixa amb els Quaderns i la seva vessant divulgadora encaminada a mostrar a un públic ampli els trets característics que fan de cada població un món especial.

De moment els lectors disposem, en menys de cent pàgines, d'un compendi d'història on els diferents temes són tractats amb voluntat de divulgació; però també, en ocasions, sense renunciar a un eruditisme que incrementa el valor científic de l'obra.

La guia *La Ciutadella de Roses* és una eina de consulta de primera mà i esdevé un exponent de com el que se sap sobre una comunitat d'individus que, des de temps reculats, ha ocupat aquest territori arraconat, a redós de la tramuntana i obert a una badia única, comença a configurar un volum d'informació considerable que mereix un tractament global i on la interpretació del passat llunyà i recent inclogui tots els components de la cadena d'esdeveniments que arriba fins a la Roses d'avui.

Gema Vieyra Bosch